

Sverige i tiden

Historier om ett levande land

*Lotta Fernstål, Petter Hellström,
Magnus Minnbergh & Fredrik Svanberg (red.)*

Historiska

© författarna och Historiska museet 2015
Tryck: Taberg Media Group
Grafisk form: Sekel Bokförlag
Omslagsfoto: Karin Burénus Ekström
ISBN 978-91-89176-59-1

INNEHÅLL

FÖRORD	7
INLEDNING Om Sverige i tiden	9
<i>Lotta Fernstål, Petter Hellström, Magnus Minnbergh & Fredrik Svanberg</i>	
KARL XII Krigarkungens liv efter döden	17
<i>Petter Hellström</i>	
VIKINGAR Myt och verklighet	33
<i>Fredrik Svanberg</i>	
KULTURARV Världen i Sverige	45
<i>Lotta Fernstål & Fredrik Svanberg</i>	
GULDKUSTEN Slaveriet och det svenska järnet	63
<i>Jonas Monié Nordin</i>	
FIKA Världshistorien och vardagen	73
<i>Annie Mattsson</i>	
KEBABPIZZA Världens svenskaste mat	83
<i>Annikå Windahl Pontén</i>	
EUROVISION Så låter Sverige	89
<i>Stefan Bohman</i>	
UTVANDRARE Hoppet om ett bättre liv	99
<i>Kerstin Thörn</i>	
HEMBYGD Barndomens landskap och framtidens minnen	109
<i>Katherine Hauptman</i>	
NATIONALDAGEN En skapad svensk tradition	119
<i>Maja Hagerman</i>	
FÖR SVERIGE I FRAMTIDEN Morgondagens kulturarv	129
<i>Qaisar Mahmood</i>	

NATIONALDAGEN

En skapad svensk tradition

Maja Hagerman

Nya röda dagar införs sällan i almanackan. Senast det hände var 2005, efter att riksdagen beslutat att nationaldagen den 6 juni skulle bli allmän helgdag. Bara en gång tidigare under de senaste hundra åren hade något liknande hänt. Det var 1939 då socialdemokraterna och vänstern drev igenom att 1 maj blev helgdag, och arbetarrörelsen fick en egen högtidsdag. Att också den 6 juni, förr kallad svenska flaggans dag, skulle bli officiell nationaldag och helgdag blev sedan dess en hjärtesak för den politiska högern.

År 1983 fick därför den 6 juni alltså, efter en borgerlig regeringsperiod, status som officiell nationaldag. Men sedan följde socialdemokratiska regeringar och de fortsatte att avslå återkommande förslag från moderater och centerpartister om att också göra den 6 juni till en helgdag. Ända till 2001, då socialdemokraterna vände på en femöring. Den hösten hade det kommit in ovanligt många borgerliga motioner till riksdagen om att göra nationaldagen till allmän helgdag. Motionärerna framförde en mängd olika argument. De menade att dagen skulle värna det som upplevdes som svensk kultur och identitet i en globaliserad värld, men samtidigt skulle den utgöra en symbol för föränd-

ring och för framtidens Sverige. Nationaldagen skulle symbolisera både något nytt och något gammalt, och sammanföra alla människor i Sverige.

Saken avgjordes lördagen den 10 november 2001, på den socialdemokratiska partikongressen i Västerås. Det började med en kortfattad motion till kongressen inlämnad av en partimedlem:

Sverige är ett mångkulturellt samhälle som vi invånare ska vara stolta över att tillhöra. Se hur stolta norrmännen är för sitt land och hur de uttrycker det den 17 maj varje år, ska inte vi också visa att vi är stolta över hur Sverige är som land. Partikamrater visa att ni tillhör ett mångkulturellt Sverige!

Mer behövdes inte. Partistyrelsen gav oväntat sitt stöd och biföll motionen. I deras utlåtande finns ingen motivering till den plötsliga omsvängningen, utan enbart en hänvisning till opinionen: att »nationaldagen successivt fått en allt starkare ställning bland svenska folket.« När sedan kongressens delegater skulle diskutera frågan och hålla omröstning fanns det enbart en talare anmäld:

Partivänner! Det är också dags att ta tillbaka den svenska flaggan från de rasistiska kretsar som använder den för sina dunkla syften. Det handlar om att göra den 6 juni till en festdag då vi med stolthet och glädje och utan skuldkänslor kan fira Sveriges nationaldag med ett firande som kan knyta nya och gamla svenskar närmare varandra.

Åren innan hade medierapporterna från den 6 juni mycket riktigt varit beklämmande. Det hade beskrivits hur fanatismen tagit över på gator och torg och hur hat varit det huvudsakliga budskapet vid möten den 6 juni.

Många menade att det var en farlig utveckling och att något måste göras: nationaldagen skulle erövras från extremisterna. Så i oktober 2004 beslutade riksdagen om att införa den nya helgdagen, en ledig dag för att fira nationen. Frågan var bara hur firandet skulle gå till.

Strategin verkar ha varit att skapa ett firande som var tillräckligt oförargligt för att passa alla. Den 6 juni skulle bli en dag för den gamla, traditionella svenskheten men också för den nya, en dag som kunde samla alla tänkbara nationella känslor. På så sätt lämnades det öppet för alla att göra lite vad de ville. I brist på nya idéer kunde till exempel de gamla traditionerna från Svenska flaggans dag under det tidiga 1900-talet plockas fram: samma slags parader, flaggviftningar och dansuppvisningar som förr. Fast i mycket större skala, eftersom folk nu fått ledigt från jobbet just i syfte att fira nationen. De gamla traditionerna kunde sedan med fördel kombineras med ceremonier i landets kommunhus där nya svenska medborgare hälsades välkomna.

Rent konkret föll det på kommunerna att besluta om lämpliga nationaldagsprogram, hyra högtalarsystem, bygga scener ute i parkerna där hundratusentals små pappersflaggor också skulle delas ut till allmänheten, så att det allmänna flaggviftandet kunde verka som en spontan folkyttring. En effekt som en pompös flagghissning inte kunde åstadkomma.

I flera år angavs att skälet till de uppblossande nationella hyllningarna var historiskt. Rikskommittén Sveriges Nationaldag, en organisation med syfte att främja den nya helgdagen, uppgav till en början att nationaldagen firades den 6 juni eftersom Gustav

Vasa valts till kung den dagen 1523, samt att Sveriges förra regeringsform undertecknats samma datum 1809. Men det var oklart varför svenska folket först på 2000-talet skulle känna ett behov av att fira dessa två händelser med en helgdag – särskilt som Sverige fick en ny regeringsform 1974.

År 2011 förändrades också motiveringen på rikskommitténs hemsida (www.nationaldagen.se). Nu var den inte historisk längre. Istället handlade den om Sverige idag:

Sverige är ett demokratiskt land med fred, frihet och respekt för mänskliga rättigheter, oavsett religion eller ursprung. Sveriges nationaldag är dagen då vi firar dessa värden, hälsar nya medborgare välkomna och hyllar Sverige som en fri nation med fritt statskick.

Det kan självklart kännas som en befrielse att en nyligen påkommen helgdag inte motiveras med långsökta historiska förklaringar. Samtidigt är det underligt att motiveringen kan ändras sådär utan vidare. Är skälen att fira verkligen så godtyckliga?

Vad gör människor då den 6 juni? Hur firas dagen? I ett litet samhälle norr om Uppsala, där jag befann mig på nationaldagen för ett par år sedan, presenterade hembygdsföreningen ett spelmanslag, det lottades ut virkat, bjöds på hembakat och såldes skrifter om hembygden och kulturarvet.

I den sömniga Stockholmsförort där jag själv bor, i Högdalen, ser däremot nationaldagsfirandet lite annorlunda ut. Något år har jag tagit mig bort till parken där det hade lagts ut ett trägolv som scen och dansbana. Tre stadsdelar i söderförort samordnade sitt firande

här. De har sammanlagt åtskilliga tiotusentals invånare, men hade ändå svårt att fylla upp parken. Strödda sällskap hade picknick på gräsmattan på samma sätt som andra varma dagar. När dansbandet spelade upp tog ett ensamt pensionärspär en svängom till en gammal tryckare, »Quando, quando, quando...« Ett folkdanslag med näverkantar, snörliv och broderier höll en uppvisning: »Tradition på svenska« hette programpunkten. De som närmade sig nu var en annan grupp: familjer med utländsk bakgrund. När de pratade med sina barn om vad som hände på scenen hördes all världens språk. Men mycket få infödda svenskar verkade intresserade av dessa traditioner. Kanske undrade de varför lokalpolitikerna plötsligt skulle organisera folkdansuppvisningar i parken.

I Södertälje mötte jag däremot en helt annan och mer entusiastisk stämning år 2013. Tusentals människor kom till friluftsmuseet Torekällberget som är som ett litet Skansen och där nationaldagsfirandet ordnades. Där fanns positivspelare, spelmanslag och företrädare för gamla hantverk, där fanns repslagare och snickare sysselsatta med att tillverka spåntak. Någon satt och knypplade. Där var det fullt av folk med alla möjliga bakgrunder. Framme vid scenen, där nästan alla sittplatser var upptagna, väntade nationaldagsfirarna på årets talare, statsvetaren Jenny Madestam. Hon och hennes familj hade just flyttat tillbaka till Södertälje efter några år i Milano. Nu bodde hon på sin mammas gata igen. Och med kraft stod hon där på scenen och sade att hon vill att Södertälje ska vara det framtidens Sverige ska bli. Två gånger sa hon det och fick varma applåder båda gångerna. Sedan sjöngs

nationalsången gemensamt och när det var gjort bröt alla upp och började strosa tillbaka ner mot stan. Jag gick där och funderade på vad det var för speciellt med stämningen här och varför ett tal av det här slaget hölls just på friluftsmuseet i Södertälje.

Det har inte sagts så mycket i debatten om hur en modern nationaldag ska firas. Inte heller vad det är för slags gemenskap som helgdagen handlar om. En sak är i alla fall säker: att vara stolt och glad över Sverige idag innebär något helt annat än det gjorde under 1800-talet eller i början av 1900-talet. När debatten om en svensk nationaldag pågick för 120 år sedan var det nära ögat att den hamnade i november. Då handlade det inte om demokrati och mångfald utan om kungar och krig. Frågan var vilken av krigarkungarna Gustav II Adolfs eller Karl XII:s dödsdagar – den 6 respektive den 30 november – som var mest lämplig att fira fosterlandet på.

För omkring hundra år sedan, 1916, instiftades den 6 juni som svenska flaggans dag vid en officiell festlighet på Stadion. Innan dess hade det på Skansen i flera år firats en slags fosterländsk fest på samma datum. Den »svenskhets« som hyllades då handlade om en nationell samhörighetskänsla som i dag ter sig främmande. På den tiden pratades det mycket om raser, urhem och den rena svenska folkstammen. Den svenska nation som firades var alltså biologiskt definierad, inte ett land för alla. Så nationalismens budskap var annorlunda då. Men det finns ett historiskt samband kvar mellan nationalism av i går och de teser som i dag vårdas i högerextrema kretsar. För att spetsa till det lite går det att säga att de verkliga traditionsbärarna när

Firandet av svenska flaggans dag och senare nationaldagen har en stark koppling till Skansen i Stockholm: Foto: Magnus Francke.

det gäller kärnbudskapet i den gamla svenska nationalismen, det är högerextremisterna.

Det finns alltså olika åsikter om vad svenskhet är och varför nationaldagen ska firas. I Södertälje år 2013 syntes detta tydligt. Där ville det högerextrema partiet Nationaldemokraterna inte fira nationaldagen tillsammans med alla andra uppe på Torekällberget. Istället ordnade de ett eget, »riktigt« nationaldagsfirande i Stadsparken.

Sverigedemokraterna har också ett motsägelsefullt förhållande till nationaldagen. Frågan är om de kan dela den här dagen med majoriteten av svenskarna eller om de, som nationaldemokraterna i Södertälje, hellre håller sig för sig själva. År 2012 förklarade Jimmie Åkesson, efter att ha varit med i det tv-sända nationaldagsfirandet på Skansen, att han var tveksam till att delta igen. På SVT Debatt skrev han om talet som riksdagens talman Per Westerberg hållit. Särskilt slutklämmen om att fira det moderna Sverige ogillade Åkesson. Westerberg hade sagt att »den starkaste utvecklingskraften skapas i samhällen med mångfald i idéer, kunskap, kulturer och bakgrund. Som i det moderna Sverige. Låt oss hylla detta Sverige. Låt oss vara rädda om det.« Det blev tydligen för mycket för Åkesson.

Året efter höll ingen politiker tal i tv-sändningen från Skansen, som producerades i samarbete med Rikskommitten Sveriges Nationaldag. Kungen talade istället: om 6 juni, om sommaren och naturen, och han hyllade de scouter som städat på Djurgården. Han sade att vi borde hjälpa varandra mer och sätta mer värde på de människor som står oss allra närmast. Sedan avslutade kungen med att utbringa ett fyrfaldigt leve för

Sverige: Hurra! Leve Sverige! Men i hans tal fanns inte ett enda ord om det moderna, mångkulturella landet.

Traditioner är uppfinningar, utformade vid ett eller annat tillfälle, i ett eller annat syfte. Historien bakom Sveriges nationaldag gör detta tydligt. Det finns inget givet kring traditioner: alla traditioner har någon gång hittats på och alla traditioner förändras över tid. Om nationaldagen finns kvar om tio, tjugo eller hundra år kommer den att vara något helt annat än den är i dag.

Självklart vill jag fira Sverige. Det här landet är mitt hem och det är här jag har rösträtt. Om nationen som en gammeldags och mystisk gemenskap går det att tycka olika, men det är ändå här som demokratin finns, inte i EU på samma sätt, eller andra internationella sammanhang. Det är något att fira. Att demokratin fortfarande finns, att vi tillsammans har den yttersta makten över framtiden. Det är rösträtten som gör oss till medborgare, till något mer än bara undersåtar. Tänk om den 6 juni på riktigt fick bli en dag för demokratin. Vår rätt att vara oense tillsammans. Jag har svårt att tänka mig något som är viktigare än just det.

Maja Hagerman är journalist och författare till flera böcker om Sveriges historia. År 2012 utnämndes hon till hedersdoktor vid Historisk-filosofiska fakulteten, Uppsala universitet.

Källor till denna text

Motion 231, *Röd dag i almanackan*, Hûgo Martinsen och Kungsbacka arbetarekommun, Socialdemokraternas partikongress 2001. Finns att läsa i motionssamlingen *Framtiden bygger vi tillsammans. Motionerna nummer 201–303*, sid. 40–41.

Utlåtande över motion 231. Partistyrelsens utlåtande över motioner vid Socialdemokraternas partikongress 2001, utlåtandesamling *Framtiden bygger vi tillsammans*, sid. 52–53.

Referat av Åke Eliassons tal, kongressprotokoll (del 3) från Socialdemokraternas partikongress 2001, sid 242–243.

Jimmie Åkesson, *Tveksamt om jag firar nationaldagen på Skansen nästa år*, SVT Debatt 2012-06-14.